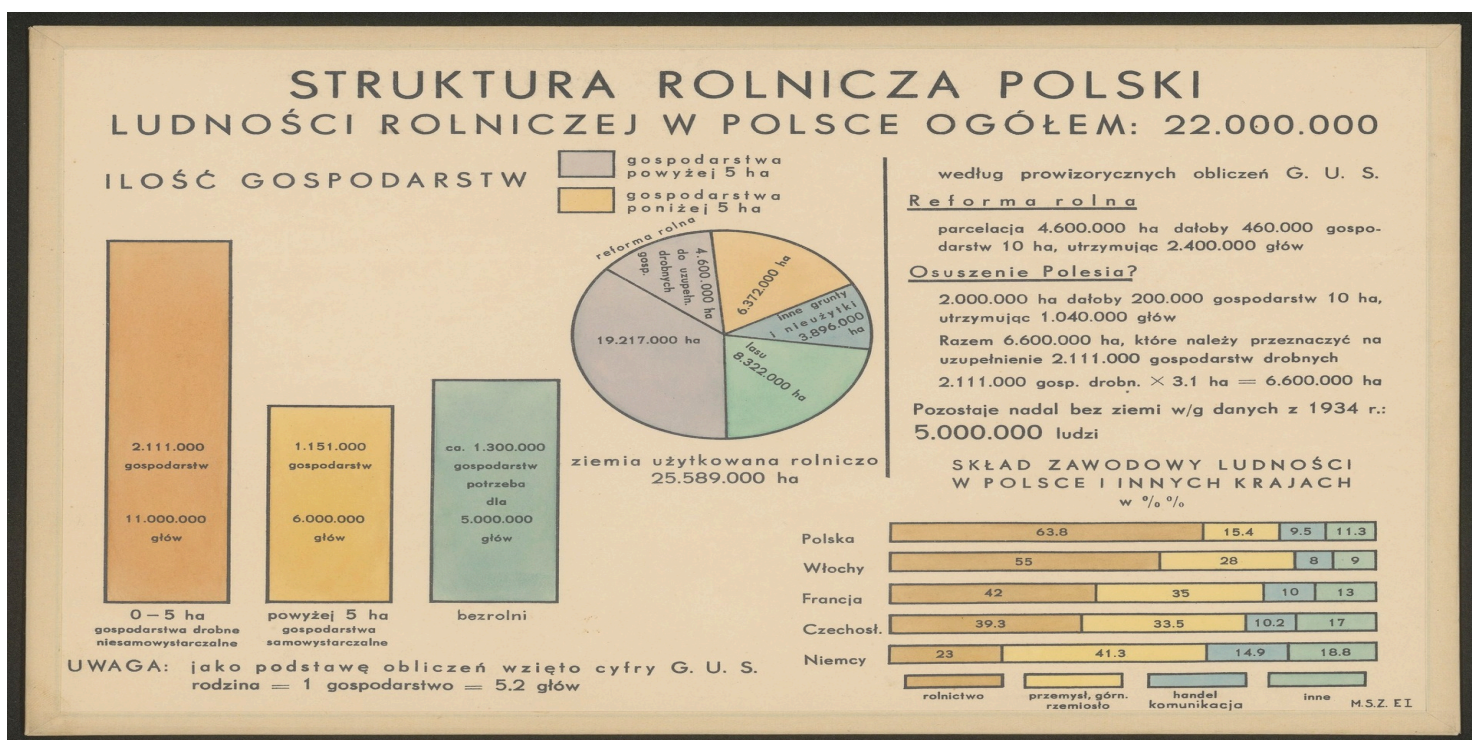

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/teksty/124903,Wiktor-Ormicki-Kolonie-demografia-i-przyszlosc-Polski.html>

Diagramy opisujące strukturę rolniczą i zawodową Polski, w tym na tle wybranych państw Europy, oraz możliwości zmian; pierwsza połowa lat 30. XX w. Z teki „Ludność rolnicza i emigracja w Polsce” - materiały Wiktora Ormickiego przygotowywane na potrzeby MSZ. Ze zbiorów Biblioteki Narodowej

ARTYKUŁ

Wiktor Ormicki. Kolonie, demografia i przyszłość Polski

OKRES HISTORYCZNY

(1922-1939) II Rzeczpospolita

Autor: ARKADIUSZ CISEK 06.05.2026

Powstała i rozwijana w okresie II RP idea pozyskania przez Polskę kolonii jest przeważnie zbywana kpinami, jako fanaberia śmiesznych, międzywojennych bieda-mocarstwowców. Bardzo mało jednak wiemy o tym, że była to myśl

będąca próbą odpowiedzi, także naukowej, na – jak najbardziej realne – problemy demograficzne i ekonomiczne ówczesnego państwa polskiego.

Interesującym wątkiem był tu przy tym aspekt prawny wywodzony z faktu zaborczego dysponowania częścią Polski przez Prusy/Niemcy.

Cel polskiego programu kolonialnego

Jednym z badaczy zajmujących się w Polsce międzywojennej tematyką kolonializmu jako narzędzia wzmocnienia państwa polskiego, a przez to i poprawy bytu obywateli II RP, był wybitny geograf i demograf Wiktor Ormiccki. Związany naukowo z Uniwersytetem Jagiellońskim, prowadził bardzo wszechstronne analizy związków potencjału ekonomicznego państwa i poziomu zamożności ludności z sytuacją demograficzną, skutkami emigracji i dostępnością zasobów naturalnych.

Maria i Wiktor Ormiccy po uroczystości promocji na doktorów filozofii na Uniwersytecie Jagiellońskim. Kraków, czerwiec 1926. Widoczni promotorzy: prof. Ludomir

Sawicki (3. z lewej) i prof. Jerzy

Smoleński (2. z lewej). Fot. ze

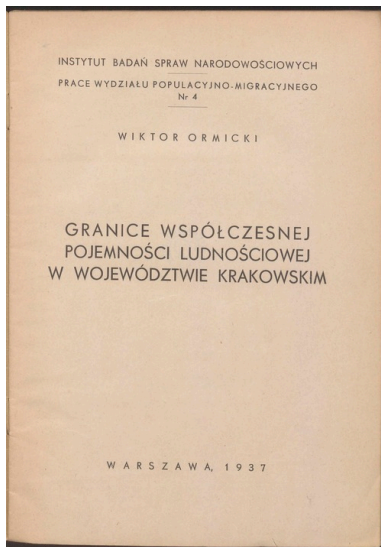
zbiorów NAC

Za jedno ze zjawisk niosących najpoważniejsze dla polskiej gospodarki skutki uważał niewspółmierny do efektywności ekonomicznej kraju przyrost demograficzny. Posługiwał się przy tym terminem „pojemności ludnościowej”, rozumiejąc ją jako zależność pomiędzy gospodarką państwa (i dochodem na mieszkańca) a zaludnieniem (i standardem życia). W 1937 r. pisał:

„Ten żywiołowy napór przyrostu ludności na zubożałe, historycznie i strukturalnie obciążone gospodarstwo społeczne jest główną przyczyną współczesnych trudności gospodarczych; on sprawia, iż zasadniczym zagadnieniem, które ściśle biorąc **leży u podstaw polskich dążeń kolonialnych**, jest **problem ludnościowy** [wyróżnienia w oryginale]”.

Flota, reforma rolna, oświata... i Kamerun

Ormicki zwracał uwagę na narastające zamykanie się państw świata, co wydatnie utrudniało przepływ towarów i kapitałów, a także blokowało emigrację zarobkową. Dla Polski oznaczało to nie tylko kłopoty z dostępem do surowców naturalnych, ale i *de facto* przeludnienie. W ekonomice II RP, przy dopiero budowanym przemyśle, dominowało rolnictwo, przy czym aż około 2/3 gospodarstw chłopskich stanowiły te o powierzchni poniżej 5 ha (dane za lata 30. XX w.), czyli w ówczesnych warunkach niesamowystarczalne.

W. Ormicki, „Granice współczesnej pojemności ludnościowej w województwie krakowskim”, Warszawa 1937.

Strona tytułowa pracy analitycznej z zakresu geografii gospodarczej i demografii. Ze zbiorów Biblioteki Narodowej

Jedną z postulowanych przez Ormickiego form odpowiedzi państwa polskiego na pauperyzację dużych grup społecznych był program kolonizacyjny. Jego uzasadnienie rozumiał następująco:

„[...] zasadniczy cel polskiego programu kolonialnego streszcza się w dążeniu do **zabezpieczenia wystarczającego dopływu tanich surowców** [wyróżnienie w oryginale], w czym widzieć należy podstawowy i najelementarniejszy warunek zwiększenia pojemności ludnościowej polskiego gospodarstwa społecznego”.

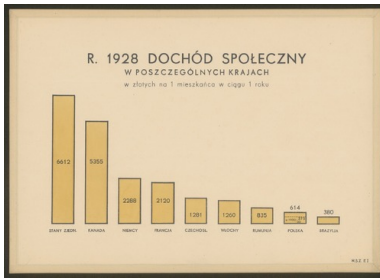
Surowce miały rozwijać i napędzać przemysł, podnosząc dochód narodowy i tworząc miejsca pracy dla pokolenia wzrostu demograficznego. Kolonie dawały przy tym szansę – i ziemię – dla przeludnionej wsi polskiej, mogącej dzięki własnym, nowym terenom osadniczym zapewnić chleb osobom dotychczas bezrolnym. W rozważaniach Ormickiego pojawiały się konkretne geograficzne obszary zainteresowań

kolonialnych. Wśród nich wymieniał Togo i Kamerun, dawne kolonie niemieckie, o których przekazanie Polska mogłaby się starać jako państwo wcześniej okupowane przez Niemcy.

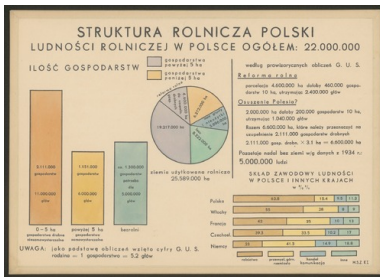
Tezy głoszone przez Ormickiego nie były czysto teoretycznymi spekulacjami. Popierał je gruntownymi badaniami analitycznymi z zakresu m.in. statystyki demograficznej, dynamiki i struktury handlu zagranicznego czy bilansów płatniczych Polski. Badacz ten przedstawiał zresztą systemowy i kompleksowy program rozwiązań dla gospodarki II RP, obejmujących także działania wewnętrzne, takie jak: reforma rolna, zagospodarowywanie nieużytków, rozwój infrastruktury transportowej czy, wreszcie, oświata zawodowa. Warto zauważyć, że i same, głoszone przez Wiktora Ormickiego, postulaty kolonialne nie sprowadzały się do kwestii pozyskania przez Polskę terenów zamorskich. Naukowiec, podając tu przykład kosztów, jakie Polska ponosiła korzystając z pośrednictwa Gdańska, wskazywał m.in. na aspekt ogromnego znaczenia posiadania własnej, opartej na polskich portach, floty handlowej.

Mapa II RP ukazująca w ujęciu powiatów liczbę ludności zamieszkującej na wsi na 100 ha ziemi użytkowanej rolniczo, stan z lat 1931/1932. Z teki „Ludność rolnicza i emigracja w Polsce” - materiały Wiktora Ormickiego przygotowywane na potrzeby MSZ. Ze zbiorów Biblioteki Narodowej

Dochód narodowy w wybranych państwach świata, w tym Polski, w 1928 r. Z teki „Ludność rolnicza i emigracja w Polsce” - materiały Wiktora Ormickiego przygotowywane na potrzeby MSZ. Ze zbiorów Biblioteki Narodowej

Diagramy opisujące strukturę rolniczą i zawodową Polski, w tym na tle wybranych państw Europy, oraz możliwości zmian; pierwsza połowa lat 30. XX w. Z teki „Ludność rolnicza i emigracja w Polsce” - materiały Wiktora Ormickiego przygotowywane na potrzeby MSZ. Ze zbiorów Biblioteki Narodowej

II wojna światowa przyniosła zagładę Drugiej Rzeczypospolitej, ale również stała się źródłem osobistej tragedii Wiktora Ormickiego. 6 listopada 1939 r. został aresztowany przez Niemców w ramach tzw. *Sonderaktion Krakau* – akcji uwięzienia blisko 200 osób, głównie profesorów oraz innych pracowników naukowych i akademickich z Uniwersytetu Jagiellońskiego i krakowskiej Akademii Górniczej.

Wiktor Ormicki, więziony najpierw przez Niemców w obozach koncentracyjnych Sachsenhausen i Dachau, ostatecznie został przez oprawców przewieziony do obozu Gusen, jednego z najstraszniejszych miejsc w systemie niemieckiego ludobójstwa okresu II wojny. Do końca pozostał człowiekiem i naukowcem, opiekując się swym mistrzem, prof. Jerzym Smoleńskim (także uwięzionym 6 listopada 1939 r. i dwa miesiące później zamęczonym przez Niemców na śmierć w Sachsenhausen), prowadząc dla współwięźniów prelekcje i potajemnie pisząc prace naukowe.

Jednym z podstawowych celów utrzymywania kompleksu obozowego Mauthausen-Gusen stało się dla Niemców masowe mordowanie przedstawicieli polskich elit. Miejsce to niemieccy oprawcy określali zresztą jako *Vernichtungslager für die polnische Intelligenz* („obóz zagłady polskiej inteligencji”). Jedną z ofiar tego niemieckiego planu był także Wiktor Ormicki, zamordowany przez Niemców w KL Gusen 17 września 1941 r.

Niemiecki KL Gusen. Jedna z trzech (podobnych do siebie) narożnikowych wież strażniczych służby wartowniczej SS. Zbudowana z kamieni granitowych znoszonych na plecach lub w rękach przez więźniów z pobliskiego kamieniołomu. Fotografia wykonana w 1945 r. po zajęciu i zlikwidowaniu obozu. Zdjęcie pochodzi z przekazanego do zasobu IPN archiwum Leona Królaka. Fot. z zasobu IPN

Niemiecki KL Gusen. Fragment placu apelowego obozu Gusen I z widokiem na okalające obóz druty kolczaste, znajdujące się pod wysokim napięciem, oraz granitowy, 3-metrowy mur. W głębi ściana kamieniołomu. Fotografia wykonana w 1945 r. po zajęciu i zlikwidowaniu obozu. Zdjęcie pochodzi z przekazanego do zasobu IPN archiwum Leona Królaka. Fot. z zasobu IPN

Ankieta dotycząca Wiktora Ormickiego z grupy ankiet Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce oraz Okręgowej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Warszawie, zebranych w latach 1968-1972 (ankiety dla województwa krakowskiego: VII, powiat i miasto Kraków). Ze zbiorów IPN

Więcej interesujących materiałów na profilu **Archiwum IPN**

COFNIJ SIĘ